

Jaroslav Petr: Desatero pohybů. Zvířata na souši, ve vodě a ve vzduchu

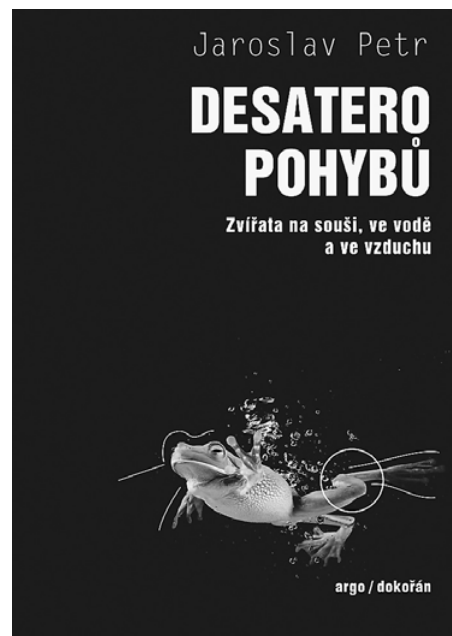
Po knize zabývající se zvířecími smysly a vzájemnou komunikací *Desatero smyslů* (2021; recenze v *Živě* 2021, 4: CXXXVII) představil zkušený autor a vynikající popularizátor přírodních věd prof. Jaroslav Petr další dílo pod názvem *Desatero pohybů*, které věnoval nejrůznějším aspektům pohybu zvířat. Kniha má 336 stran členěných do 10 dílčích kapitol. Nechybí ani obsáhlý seznam použité literatury dělený podle témat, čtenář si tak může v případě zájmu najít zdroje, z nichž autor čerpal. Součástí je i věcný a taxonomický rejstřík. Text je psán populárně, čtivě a srozumitelně, aniž by ztratil na odbornosti. Zařazena je řada fotografií s doplňujícími popisky.

Podobně jako v přechozím díle se autor nezaměřil jen na známé druhy obratlovců, ale uvádí mnoho neznámých či málo známých zajímavostí a poznatků ze světa bezobratlých živočichů. Všimá si i vzniku a způsobu vzpřímené chůze u člověka.

Chápání životních projevů zvířat, pohyb nevyjímá, je zatíženo spoustou pověr a stále tradovaných omylů. Naivní, spekulativní a často kontroverzní názory a různě upravená fakta dnes šířená po internetu nebo sociálních sítích ovlivňují obecné povědomí o životě zvířat. Scestné informace se pak promítají do každodenního vztahu člověka ke zvířatům a přinášejí řadu nepochopení a fatálních chyb při chovu zvířat i chápání zákonitostí existence volně

žijících druhů. Publikace *Desatero pohybů* je vynikajícím zdrojem aktuálních a seriózních informací vycházejících z nejnovějších poznatků a faktů, bez dnes tak oblíbených senzací. S potěšením jsem zaregistroval podrobnou analýzu historie poznatků, jež se týkají často diskutovaných a publikovaných zvířecích „rekordů“, jako je rychlost běhu geparda nebo překonávání extrémních nadmořských výšek při tahu ptáků.

Jednou z několika drobných připomínek, které bych chtěl zmínit, je užívání termínu Skalisté hory, kde se dnes razí název Skalnaté hory. Dále často používaný výraz „tvor“, který je řadou materialisticky orientovaných přírodovědců považován za nevhodný kreacionistický termín. Osobně mi ne zcela přesný případ popisů v fotografii kulana. Konstatování, že tento asijský lichokopytník „nepodniká pravidelné daleké tahy a přitom v mongolských stepích naběhá a nachodí až 6 000 km“ (zřejmě míněno ročně), není tak úplně pravdivé, a to bez ohledu na použité názvosloví. Mongolský poddruh bývá totiž uváděn jako džigetaj (*Equus hemionus hemionus*), zatímco jméno kulan je obecně rozšířené, pod vlivem ruské zoologické školy, pro všechny asijské poloosly. V posledních desetiletích býval název kulan vyhrazen *sensu stricto* pro turkmenské populace poddruhu *E. hemionus kulan*. Obě zmíněné subspecie asijských poloosů podnikají občas

poměrně dlouhé tahy z domovských teritorií. Turkmenští kulani táhnou v létě mimo chráněné území rezervace Badchyz k okolním vodním tokům (kde na ně číhají pytláci), džigetajové zase v zimách s velkými přívaly sněhu směřují z mongolské Gobi přes pohraniční hory do čínských nížin. Nic z výše uvedených poznámek však nesnižuje celkovou úroveň díla.

Stejně jako předchozí publikaci *Desatero smyslů* mohu recenzovanou knihu vřele doporučit milovníkům přírody a díky širokému záběru i obsáhlé bibliografii také odborníkům z nejrůznějších vědních oborů.

Argo/Dokořán, Praha 2024, 336 str.
Doporučená cena 499 Kč

Jennifer Ackermanová: Co sova ví. Nové poznatky o nejtajemnějších ptácích světa

Po titulech *Genialita ptáků* (2016, česky 2018) a *Ptačí způsoby* (2020, česky 2021) přišlo brněnské nakladatelství Kazda s již třetím titulem americké autorky Jennifer Ackermanové, zabývající se ptáky – *Co sova ví* (*What an Owl Knows*, 2023). Jak již název napovídá, tentokrát se věnuje jedné konkrétní skupině ptáků, a to sovám. V 10 kapitolách se zabývá nejrůznějšími aspekty jejich života (hnízděním, migrací, lovem potravy apod.) i jejich významem a vnímáním v lidské kultuře od pravěku po dnešní dobu, v neposlední řadě i ochranou. Na to, že je kniha psána víceméně beletristickou formou, je důsledně uváděna zdrojová literatura. Kromě rozhovorů s řadou vědců, pracovníků záchranných stanic a ochranářů obsahuje úctyhodný dvanáctistránkový seznam literatury k dalšímu čtení, rozdělený podle jednotlivých kapitol, a také rejstřík.

Někomu může přijít poněkud bombastický „novinářský“ styl textu místy i na obtíž, bez formulací typu „formule 1 sluchové citlivosti“ (přírovnání sovích uší na str. 12), „formule 1 vnitřního ucha ptáků“ (míněno hlemýžď, str. 37) nebo „hrůzostrašné stravovací návyky“ (str. 29) bych se osobně klidně obešel. Beru to však jako daň, aby se kniha dostala k co nejširšímu okruhu čtenářů, což je jistě žádoucí. Sporné je označení odpočinkových míst kalousů ušatých za kolonie (str. 13). Zde je otázka, zda vzniklo vinou překladu, nebo byl tento pojem užít i v originále. Totéž se týká přírovnání pastí typu bal-chatri k jestřábi mu koši (str. 68) – princip těchto pastí je poněkud rozdílný.

Prostor této recenze neumožňuje upozornit na všechny zajímavosti, které by si to zasloužily. Přesto zmíním aspoň několik témat, která mě zaujala nejvíce. Synchronní

líhnutí kulíšků západních (str. 14 a 146), požívání mršin sovami (str. 32, téma zajímavé třeba i v kontextu odchytu ptáků za účelem jejich značení), vysvětlení pohlavního

dimorfismu u sovice sněžní (str. 128–129), lov hadů slepáků výřečky americkými (str. 151–152), Batesovské akustické mimikry mláďat sýčků králičích, imitujících zvuk chřestýše (str. 154), vylíčení unihemisférického spánku sov (str. 162–164), lov kajek mořských sovicemi sněžními, zjištěný na základě telemetrických sledování (str. 193) a upozornění na možnost otravy sov olovem (str. 210–211), což bylo v odborné literatuře mnohokrát popsáno např. u orlů mořských. Velmi pěkný je popis toku kalousů pustovek (str. 126–127), který jsme při nedávné hnízdní invazi, asi historicky největší vůbec, měli možnost zažít i v České republice. Několik stran je věnováno dobře známému zimovišti kalousů ušatých v srbské Kikindě (str. 166–173, 255 i jinde; obr. 1), překvapením pro mě bylo, že mezi stovkami odpočívajících kalousů lze pozorovat nejen pustovky, ale vzácně dokonce i sovu pálenou.

Za velmi cenné považují informace (jako příspěvek do debaty léta probíhající i u nás) o výhodách a nevýhodách umělých hnízdních budek v porovnání s přirozenými dutinami. Jak coby ochranných opatření, tak z hlediska reprezentativnosti výsledků získaných studiem budkových populací, zde na příkladu malých sov – kulíšků západních a trpasličích a sýců amerických (str. 136–137), či sovy statné (str. 142–143). Útoky sov na člověka při kontrolách jejich hnízdišť ornitologové dobře znají (např. od puštíků bělavých, někdy i obecných). Zajímavé je proto líčení podobných situací u druhů, s nimiž se u nás nesetkáváme (puštíků vousatých nebo sovice sněžní, na

1 Okresní město Kikinda v srbské Vojvodině bývá někdy označováno za „hlavní město sov“. Nejenže zde zimuje až 740 kalousů ušatých (*Asio otus*), ale centrum zdobí i murál a několik soch s tematikou této sovy. V r. 2011 se zde dokonce konala světová konference o kalousu ušatém. Foto D. Horal

str. 152–154). Pro českého čtenáře je až exotické líčení lesních zimovišť „našich“ kalousů ušatých v americké Montaně (na str. 161–162). Pozoruhodný je popis procesu vypouštění rehabilitovaných sov z amerických záchranných stanic (str. 214–216). V knize nalezneme i českou stopu. Poměrně

velký prostor je věnován výzkumům akustických projevů sýčků obecných Pavlem Linhartem a Martinem Šálkem z Jihočeské univerzity v Českých Budějovicích. Málokdo asi ví, že prvním známým vyobrazením ptáka vůbec je 36 tisíc let stará malba sovy v Chauvetově jeskyni v jižní Francii.

Drobnější výtky bych měl k překladu. Hlas samice puštíka obecného bych asi nenazval „cvrlikáním“ (str. 89), na str. 184 zmiňovaný „cedr“ v Pensylvánii bude nejspíš jiná dřevina, někdy zarazí kostrbatější formulace typu „konzervační biolog/biologie“ (str. 63, 276) nebo „podpora snímků“ (str. 284), celkově je ale překlad slušný a kniha se čte dobře a lehce. Evidentním lapsem je však označení výra velkého za „ptáka vážícího deset a více kilogramů“ (str. 106), zvláště když o několik řádků dál je správně uvedeno, že samice (tedy větší pohlaví) výra váží 2–4 kg.

Přechení této knihy lze vřele doporučit nejen zájemcům o sovy, ale o ptáky obecně. Jsem přesvědčen, že každý v ní najde mnoho nového. Nejen to, že všichni představitelé Hedviky ze série filmů o Harry Potterovi byli samci. Až najdete hejno zimujících kalousů někde v tisu na hřbitově, určitě si na knihu vzpomenete. A pokud vás nebaví hledat sovy v terénu, můžete brouzdat na internetu a hledat jejich vyobrazení třeba na obrazech Pabla Picassa ve sbírkách Metropolitního muzea v New Yorku podle návodu na str. 238–240.

Kazda, Brno 2024, 328 str.
Doporučená cena 498 Kč

Martin Košťák

RECENZE

Radek Mikuláš: Zkamenělé stopy živočichů v Čechách a na Moravě

Radek Mikuláš je v české ichnologii odborníkem číslo 1, proto není divu, že paleontologická odborná i laická veřejnost netrpělivě čekala na podobný publikační počín. A dočkala se titulu, který neváhám nazvat jedním z nejvýznamnějších v naší paleontologické literatuře za mnoho let.

Knížka shrnuje stručnou historii ichnologie, zabývá se interpretací původu fosilních, ale také některých recentních stop z České republiky. Stěžejní a nejobsáhlejší část je věnována příkladům a lokalitám. Vysoce kvalitní a skvěle vybrané fotografie doplňují zdařilé rekonstrukce předního představitele paleoartu Jiřího Svobody. Tyto rekonstrukce názorně ukazují paleo prostředí, ve kterých dané ichnofosilie vznikaly a kdo je jejich původcem. Dodávají tak pomyslnou třešničku na dortu celé knize. Tu doplňuje rovněž užitečný terminologický slovník.

Jednotlivé ichnotaxy představují běžné i méně hojné až vzácné nálezy, řada z nich je uložena v muzejních sbírkách, některé zůstaly ponechány na lokalitách a máme možnost se s nimi seznámit osob-

ně. Ke každému taxonu poskytuje autor velmi důležité informace – jak o lokalitě (včetně geologického stáří a GPS souřadnic), tak o paleo prostředí, tedy způsobu vzniku a možných „pachatelích“. Neméně důležité jsou popisy, resp. charakteristiky jednotlivých stop a zmínka o přístupnosti lokalit. Velkým přínosem je citovaná literatura na konci kapitol, která odkazuje na odborné zpracování různými autory. Výčet popsáných taxonů dosahuje několika desítek, se zastoupením ichnofosilií, jejichž původci jsou bezobratlí i obratlovci. Kapitoly jsou logicky řazeny od geologicky nejstarších po recent.

Je těžké něco vytknout, snad možná uvedení detailnějších informací, kde jsou zmíněné muzejní exponáty k vidění – např. hned u fotografií. Mnohé nálezy, převážně od sběratele Martina Součka (zejména lokalita Krákorka), jsou vystaveny v Chlupáčově muzeu historie Země na Přírodovědecké fakultě UK na Albertově, které není zmíněno v přehledu (str. 15–16). Jak ale bylo řečeno v úvodu, dostala se nám do rukou nádherná a nesmírně užitečná publikace, která

by neměla chybět v knihovně žádného paleontologa, studenta geologie, sběratele i nadšence pro přírodní vědy. Ocení ji i biologové, názorně ukazuje interakce mezi živými organismy a prostředím, a to nejen v geologické minulosti.

A nezbyváá než poděkovat – Radku, moc díky, udělal jsi nám velkou radost.

Academia, Praha 2024, 304 str.
Doporučená cena 550 Kč